

Štěpán, Ludvík

Komparace memoárových textů 17. století

Opera Slavica. 1998, vol. 8, iss. 3, pp. 64-66

ISSN 1211-7676

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/117174>

Access Date: 19. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

nost – to všechno byly příčiny této tragédie. Po smrti Ivana III. za Vasilije III. se stala nesmiřitelnost oficiální politikou, církev kacíře začala tvrdě pronásledovat, odsuzovat, uvrhávat do žalářů, upalovat... Svě postavení sice upevnila, ale za cenu *odcizení s masou věřících*. Od té doby se už nikdy v takové míře neobnovila duchovní jednota mezi oficiálním pravoslavím a věřícím lidem, vznikala nová kacířská hnutí, došlo k rozkolu (starověrci), „dílo zkázy“ v tomto směru dovršily (ale nikoly vyvolaly) církevní reformy Petra I. Proto úloha svatosti v procesu formování lidské individuality od druhé poloviny XVI. století ustoupila do pozadí. Nastupovala nová doba, vyzdvihovala nová témata (např. otázku plnohodnotnosti každého lidského individua) a usilovala o nová řešení.

Na jednom ze stěžejních témat Klibanovovy publikace jsme se pokusili demonstrovat, z jakého zorného úhlu autor přistupuje k úkolu, který si zadal – sledovat cesty „nárůstu a obohacování osobnostního prvku v duchovním životě národa“. Slouží mu ke cti, že – užijeme-li ruského výrazu – *на старости лет* nepovažuje své názory a závěry za jedině správné, neupadá do dogmatismu, ale pracuje s velmi bohatou odbornou literaturou, s níž ani ne tak polemizuje, jako spíše ji doplňuje o své úvahy, pochyby a přemítání. Osobní tón, který místy v díle zazní – někdy vzpomínkou na uctívaného učitele, jindy citací veršů milovaného básníka – dělá tuto odbornou publikaci lidštější a je návodný i pro studenty, kterým tak v podtextu připomíná, že i vědec je lidské individuum se subjektivními rysy, jeho postoj a pohled na věc je pro výsledek zkoumání závazný a obráží se v něm. I v tom je Klibanovova kniha současná a podnětná.

Zdeňka Trösterová

Komparace memoárových textů 17. století

Sobotková, M.: Autor, text, adresát v českých, polských a slovenských memoárech 17. století. Vydavatelství Univerzity Palackého, Olomouc 1996, 218 s.

Velký rozmach literární tvorby v Evropě v době renezančního humanismu vedl ve většině evropských zemích k explozivnímu rozšíření žánrového spektra národních literatur. V tehdejší próze, reprezentované především historiografií a rodícími se románovými formami, se souběžně rozvíjely postupy fiction i non-fiction. Reakcí na uvolnění ze středověké strnulosti a sešňevanosti a obrození antických ideálů během renezanze se v barokní době stala postupná realizace protireformačních kroků se silící cenzurou a represemi vůči tvůrcům, zejména v našem středoevropském prostoru. A tak u čtenářů oblíbené žánry a žánrové formy – kroniky, záznamy, deníky, dopisy, paměti, memoáry i biografie – které až dosud stály na okraji oficiálně uznávané narativní prózy, se staly často jedinými formami výpovědi neoficiálního proudu literární tvorby, která převážně zůstávala v rukopisné podobě.

Tato situace však neměla pouze negativní dopad. Jak uvádí např. E. A. Baker ve své *The History of the English Novel* (London 1937), „*deník ukazoval pádně a zřetelně*

změněnou scénou lidského života; obdobně memoáry obracely pozornost k individuálnímu charakteru“. Anglický historik tvrdí, že tyto žánry a žánrové formy se staly terénem, na němž probíhala osobitá, i když neveřejná a málo zjevná stylistická evoluce, odlišná od oficiální, tištěné literatury. Evoluce, která „pustila ke slovu“ hovorový jazyk, uchovala v literatuře „prostý styl“ a stala se pro dnešní literární tvůrce východiskem ke zpracování autenticity a faktografie v moderní próze.

Na stále rostoucí zájem dnešních čtenářů o faktografickou literaturu a na užívání postupů těchto žánrů a žánrových forem v současné beletrii reagovala vedoucí oddělení polské filologie katedry slavistiky Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci doc. PhDr. Marie Sobotková, CSc., a přišla s monografií *Autor. text. adresát v českých, polských a slovenských memoárech 17. století*. Formou synchronní i diachronní komparace se snaží analyzovat signifikantní soubor 34 textů tří národních literatur (15 českých, stejný počet polských a čtyři slovenské) hned z několika hledisek. Sobotková se nejprve zabývá obecně literární komunikací, autorem a textem jako výsledným komunikátem i jeho adresátem a posléze texty (autobiografické i kronikářské) rozebírá pod zorným úhlem komunikační triády (autor – text – adresát) z hlediska literárněteoretického, antropologického a kulturního. Právě v tom spočívá originalita autorčina postupu, který jí umožňuje ozřejmit souvislosti dosud často opomíjené non-fiction tvorby s příbuznými žánry a žánrovými formami, určit její místo v historickém vývoji i v současném genologickém systému a v jednotlivostech klasifikovat dominující znaky textů z předem daných hledisek.

Komparace českých, polských a slovenských textů umožnila Sobotkové mj. závěry, že v českých memoárových textech „převažuje klasická kronikářská perspektiva relace s akcentem roviny faktu, avšak vedle ní se poměrně výrazně projevuje snaha odlišná. Jejím výchozím momentem je sice také reálná rovina faktů, avšak jejich autorský výklad a komentář je transponuje do oblasti přechodné, blízké věcnému sdělení, ale doplněné o dílčí prvky nezáměrné fikce“. U polských textů nachází autorka „výraznější tendence k uplatnění postupů vlastních umělecké literatuře větším sklonem k uvolněnému vyprávění“ a u slovenských textů konstatuje, že v nich „převažuje umělecké vidění skutečnosti natolik, že z hlediska literárněvědných kategorií takové texty hodnotíme jako lyrizovanou prózu, často s prvky sentimentalismu“. Což posléze vede autorku ke srovnání vypravěčství v daných textech, které z dnešního pohledu literární věda hodnotí jako „gawędziarstwo“ v polském kontextu, jako „hospodské historky“ či „pábení“ v kontextu českém a „žartovné historky“ v kontextu slovenském. Srovnáním textů tří národních literatur potvrzuje autorka i obecně uznávaná hodnocení dané doby: „I edle neobvyklé monotematické strnulosti oficiálních skladeb, svázaných petrifikovanými postupy barokní poetiky, působí tyto polosoukromé a soukromé skladby neobvykle svěže svou obsahovou i tvarovou mnohostí. Jestliže oficiální literatura potřebovala ke svému vzniku a existenci akceptovat v plné míře zásady barokní poetiky (výsledkem jejíhož uplatnění byla beletristická tvorba univerzální svými tématy i postupy), pak vzpomínkové relace většinou neznámých autorů jsou jejím pravým opakem.“

Převážná většina memoárově a biograficky zaměřených textů ze 17. a 18. století zůstala jak známo v rukopisech a jejich vliv (ať kladný u špičkových autorů či negativní u pisatelů směřujících k pouhému záznamu autenticity) na tehdejší tištěnou produkci byl minimální. Teprve v 19. století, kdy byly tyto texty objeveny pro širokou odbornou i laickou veřejnost, nacházíme v tehdy pozitivisticky orientované literatuře blahodárnost takové literatury jako živné půdy zejména pro prozaickou tvorbu (historickou, dobrodružnou i ze současnosti). Je to tendence, která pokračovala i v průběhu 20. století a trvá vlastně dodnes: memoárové formy vedou mnohé autory v podstatě fiction příběhů k formálním experimentům a nevšedním postupům, např. jako quasi-formy či semi-formy inspirativních textů, které ústí do tzv. intertextů. Po letech usměrňování literatury v komunistických systémech je v současné době také vidět zřetelný návrat k biograficky a memoárově vyhraněným formám (zejména v literatuře české a slovenské, neboť v polské tyto žánry a žánrové formy existovaly kontinuálně).

Sobotkové monografie je výsledkem široce pojetého studia založeného na analýze rozsáhlého textového materiálu a využití množství sekundární literatury. Práce je relativně dobře kompozičně rozvržena a proporcionálně vyvážena a obsahuje jasně a pro další studium čitelné závěry, prezentované s citem pro výkladovost (při dodržení terminologické preciznosti) a se schopností jít od jednotlivostí k celku a od konkrétnosti k teoretickému zobecnění.

Pohled na část non-fiction textů jednoho období vede v současné době autorku (v monografii je skromná anonce, ale další Sobotkové literárněvědná tvorba ji plně realizuje) k širší analýze, která zahrnuje nový výzkum této oblasti rozšířený o studium literatury memoárového typu ruské a ukrajinské.

Ludvík Štěpán

Ze slovenské literatury a literární vědy

Literika. Literárnokritický kvartálnik. Vydává Národné literárne centrum v Bratislave, 1997, č. 3, 4.

Čítame slovenskú literatúru I (1939-1955), II (1956-1969). I. zväzok zostavili Eva Jenčíková, Jana Juráňová, Fedor Matejov, Jelena Pašteková, Zora Prušková, autor úvodu: Peter Zajac, zredigovala: Eva Jenčíková; II. zväzok zostavili René Bilík, Eva Jenčíková, Jana Juráňová, Fedor Matejov, Jelena Pašteková, Zora Prušková, zredigovali: Zora Prušková, Fedor Matejov. Vydal Ústav slovenskej literatúry SAV s finančnou podporou nadácie Open Society Fund, Bratislava 1997.

Od roku 1996 vydává Národné literárne centrum v Bratislavě reprezentativní čtvrtletník *Literika*. Poprvé jsem o něm naši literární veřejnost informoval v *Rovnosti* 28. 8. 1997. Konstatoval jsem tehdy – a ani dnes na tom netřeba nic měnit – že to není časopis toporný, i když ho někteří pokládají za příliš oficiální. Je výpravný, náklady se nešetřilo, současně je však diskusní – nenacházím tu onu „skupinovost“ tak dobře